

Stojan Grauf

Očividci

15. 9. – 7. 10. 2017

KiBela, prostor za umetnost
MMC KIBLA, Maribor

Betnavska dediščina in očividci

Klemen Brvar

Živimo v vse bolj amnezičnem času in prostoru. Diktat samospodjedajočega se znanstveno-tehnološkega stroja je premočan in ne dovoljuje, da bi korenine napajale, dediščina pa poglobljala človekovo razumevanje vsakdana. Namesto skozi čas naplavljenih, pravzaprav v času prekaljenih pomnikov in sporočil minulega, sedanost preteklost integrira na vse bolj povsem poljuben in sprevržen način. Seveda je to mogoče skriti pod plašč vsakovrstne avtonomije, svobodne izbire, suverenosti in s tem izenačenosti mnenj, vidikov ali izraza. A občutkov plehkosti in oropanosti, ko se v tukaj in zdaj preteklost manifestira in interpretira vse bolj skozi spektakel, šok, lažno angažiranost in druge porumenele impulze, se ni mogoče otresti.

Daljšajoča se senca vsebinske devalvacije in pragmatičnega krnjenja bistva sega na mnoga področja. Najdemo jo povsem blizu, v mnogih lokalnih zgodbah. Tako je Betnava, eden najlepših slovenskih baročnih dvorcev z renesančno zasnovano, ki kaže danes Janusov obraz sijaja in banalne stihije, v širši javnosti predvsem sinonim za afero in (upravičeno) ogorčenost. Ali je takšna enoplastna percepcija v času, ki (vsaj posredno) omogoča vpliv in participacijo pri odločanju, dovolj, da se negativni občutki in emocije, lastni tej simptomatični tranzicijski zgodbi, kanalizirajo h konstruktivnim rešitvam? Najbrž ne. Zagotovo pa na to pot utirja védenje, s kakšno dediščino imamo opravka. Betnava in njena bližnja okolica imata namreč izjemno bogato preteklost, ki dvorec na obrobju mesta v marsikaterem pogledu postavlja v središče.

Najbolj evidentna je zagotovo stavbna, arhitekturna in krajinska dediščina. Ambicioznimi načrti obnove tega mariborskega Schönbrunn, ki jih je načrtoval novo tisočletje in novi-stari lastnik, so, če poznamo prvi patronat lavantinske/mariborske škofije med letoma 1863 in 1941, predpostavljali vrnitev v zlato obdobje. V drugi polovici 20. stoletja je bilo namreč posestvo nacionalizirano, v upravo ga je dobil mariborski agrokombinat z zadrugo, zrasla so gospodarska poslopja. Dvorec je imel nekaj časa stanovanjsko funkcijo, v tranzicijskih 90-ih pa je celo služil kot razstavní salon pohištva. A je današnje stanje z manjkajočimi žlebovi, vlago in posledicami požara, z zapuščenim gradbiščem in razkritimi izkopaninami, z zaraščenim parkom ter ribnikom, ki mu po potrebi zaprejo dotok vode, v še izrazitejši disharmoniji z

zdaj že daljno preteklostjo. O tej dovolj pove dejstvo, da je imela poletna škofovska rezidenca posebnega upravitelja s pomočnikom in vrtnarja, ki je negoval že od prej čudovito negovano okolico z vrtovi, alejami in eksotičnimi drevesi. O relevanci dvorca govori tudi spisek njegovih lastnikov: plemiške rodbine Auerspergov-Turjaških, Székelyjev, Herbersteinov, Khislov in Brandisov so bile vsaka v svojem času med najvidnejšimi veljaki in posestniki širšega prostora. Brandisi so npr. zaslužni za njegovo današnjo pozno-baročno podobo; sredi 18. stoletja je še neznani arhitekturni mojster dvorec s pripadajočo kapelo predelal v florentinskem stilu, zgledoval pa se je tudi po dunajski dvorni arhitekturi.

Z novo preobleko je Betnava izgubila zgodnjerenezančni videz rezidenčne utrdbe s konca 16. stoletja, ki jo je določala štirikotna osnova s čokatimi vogalnimi stolpi in obrambni vodni jarek z dviznim mostom. Prav takrat, od 1587 naprej, pa so njeni tedanji lastniki Herbersteini, tudi sami pripadniki nove vere, naraščajoči lokalni skupnosti evangeličanov omogočili, da je ob dvorcu zasnovala versko-izobraževalni kompleks. Molilnica, šola, predikantovi prostori in pokopališče so Betnavo za nekaj časa postavili na zemljevid kot pomembno reformacijsko središče. Po letu 1600 je bila sveta jeza protireformacije kriva, da so bile vse stavbe, vključno s pokopališčem, razrušene. Na njihovo mesto so postavili vislice.

Tudi starejša zgodovina je izjemno zanimiva in Betnava postavlja v širši kontekst. Posestvo z dvorom je v virih prvič omenjeno leta 1313, ko je bil njegov posestnik mariborski meščan Rudolf, nekdanji mestni sodnik in štajerski deželni pisar. Njegovi potomci, prav tako nosilci pomembnih funkcij v mestu, so leta 1375 prodali družinsko hišo na Glavnem trgu in tri leta kasneje prevzeli ime po Betnavi.

Korenine pa segajo še dlje, v antiko. Naravne danoosti, predvsem pa cesta, ki je povezovala rimsko Celejo (Celje) s Flavio Solvo (avstrijsko Lipnico), je bila razlog, da je na tem kraju, ki ni daleč od druge pomembne rimske prometnice med Petovion (Ptujem) in Virunumom na Gosposvetskem polju, obstajala prevprežna postaja. Njen zelo verjetni obstoj potrjuje žrtvenik Eponi, keltsko-rimski zavetnici konjev, ki so ga našli nedaleč od dvorca. Na rimsko kolonizacijo, ki je med 2. in 4. stoletjem značilno potekala ob

cestah, kaže tudi vrsta ostalin podeželskih vil (*villae rusticae*) pod obronki jugovzhodnega Pohorja, med Razvanjem in Hočami. Temelji betnavske vile z značilnim hipokavstom oz. tedanjim sistemom centralnega ogrevanja so npr. skrivali precejšnje število rimskih novcev. Da je skozi ta prostor že takrat tekla pomembna prometno-trgovska pot, dokazujeta tudi žrtvenika Merkurju, rimskemu zaščitniku trgovine, ki so ga našli pri Pivoli, in Mitri, vzhodnjaškemu kultu, ki so ga poleg vojakov in sužnjev častili prav trgovci in je danes vgrajen v kripto hoške cerkve Sv. Jurija. Vsekakor je potrebno omeniti tudi Poštelo, utrjeno višinsko naselbino, ki ima posebno mesto v prazgodovini prostora. V negotovih in nevarnih časih so se na strateško točko, od koder se vidi dobršen del Dravskega polja, zatekli lokalni prebivalci z nižin. Poštela, kjer so še danes vidni mogočni okopi, je bila poseljena v več obdobjih, z viškom v starejši železni dobi med 8. in 6. stoletjem pr. n. št. Z vidika doslej znanih poselitvenih dejstev predstavlja Poštela neposredno predhodnico »utrdbe v marki«, ki je bila sredi 12. stoletja zgrajena na griču Piramida. Pod njo se je kasneje razvil Maribor.

Morda je najmanj poznana umetniška dimenzija betnavske dediščine. Barokizacija je namreč dvorec zajela tudi od znotraj, kjer lahko danes občudujemo razkošno triramno stopnišče in reprezentančno dvorano z iluzionističnimi freskami. Poslikani stropni obok krasi alegorija Pomladi, baročno pa je poslikana tudi grajska kapela. Dvorec je nekaj časa gostil zbirko okoli 130 likovnih del znanih svetovnih mojstrov in njihovih učencev. V začetku 19. stoletja je tedanji lastnik Betnave Klemens grof Brandis, očitno ljubitelj in poznavalec likovne umetnosti, v štirih sobanah razstavil dela iz Dürerjeve, Rubensove in van Dykove šole, šol Paola Caliarija Veroneseja in Caravaggia ter dela mojstrov Giovannija Pietra de Pomisa, Philipsa Wouvermanna in Hansa Adama Weissenkircherja. Zbirka portretov, nabožnih motivov, mitoloških alegorij in krajin se je potem razpršila: del je pripadel lavantinski škofiji in jih danes najdemo na njenem sedežu in v Pokrajinskem muzeju Maribor, del pa so preselili v dvorec Slivnica, kjer je večina del dočakala leto 1945, ko jih je prevzel Federalni zbirni center.

Povezavo z likovno umetnostjo je Betnava ohranila tudi sredi 80-ih let 20. stoletja. Takrat je park in bližnji Betnavski gozd za prostor prezentacije sodobnih

umetniških praks izkoristila mlajša generacija mariborskih umetnikov. Začelo se je leta 1984 s prvo samostojno razstavo Stojana Graufa na prostem, s katero je avtor vzpostavil poseben in zanj značilen dialog med umetnino in naravnim okoljem. V naslednjih dveh letih pa je Betnava postala prizorišče odmevnih multimedialnih neoavantgardističnih akcij; neformalno povezan kolektiv umetnikov je takrat z glasbo, performansom, instalacijami, projekcijami, koncertom in plesom rahljajl institucionalne okvire in doprinesel k bolj odprtemu odnosu do vizualne kulture.

Kakorkoli obrnemo, je kompleksnost in večsmernost betnavske dediščine s svojim harmoničnim prostorskim odnosom med človekom in naravo izjemno izhodišče, da dvorec z okolico (p)ostane turistična destinacija, kulturno-umetniško vozlišče in srečevališče Mariborčanov. Morda so prvi korak iz trenutnega vakuuma okoliščine nastanka pričujoče razstave. Tekom slikarjevega kreativnega procesa na jasi, obkroženi s starodavnimi »očividci« minulega, se je izoblikovala skupina drugačnih očividcev, željnih premikov. Vedno se začne tako: nekdo pač mora iz rok baročnih angelcev iznad portala dvorca vzeti vrtnarsko orodje in škropilnico v svoje roke.

Stojan Grauf se v tokratni izvedbi predstavlja kot transdisciplinarni bio-umetnik, saj na ogled postavlja povsem ekološka dela, slikana z naravnimi pigmenti, ki jih je umetnik tudi sam ustvaril. V galerijskem prostoru KiBele vzpostavlja svoj del narave z revitalizacijo segmenta nekoč aktivnega, danes pa skoraj pozabljenega Betnavskega parka, kjer je cikel *bioloških* slik z naslovom *Očividci* tudi nastal.

Stojan Grauf je po zaključku Akademije za likovno umetnost, natančneje leta 1984, ko so se umetniki v Mariboru (vnovič) angažirali za obuditev Betnave in Betnavskega parka, kot prvi in tudi prvič samostojno razstavljal v Betnavskem parku, pri čemer je v razstaviščne kapacitete vključil tudi naravo. Danes sta, žal, Betnavski dvorec in park, ki ga obdaja, zapuščena. Na simbolni ravni je le Stojan Grauf pravi, »realni« očividec tega propada na Betnavi, saj ga spremlja že preko trideset let. Še danes namreč umetnik v polnem času svoj atelje preseli v Betnavski park, boljše rečeno v zaraščen gozd nekdanjega parka. Še potok, ki je nekoč obdajal dvorec in bil tudi poln rib, je danes usahnil.

Grauf je prepoznaven umetnik, ki navdih črpa izključno iz narave; z njo se zliva in konstantno po-ustvarja simbiozo, ki veže človeka z okoljem. Gre za pravega bio-umetnika; pa ne v smislu interdisciplinarne raziskovalne umetnosti, ki želi iz umetnega ustvariti živo, ampak za pričevalca naravne razgradnje, očividca propada, ki ga skuša z aktivno reanimacijo in konstantnim »vračanjem enakega« povzdigniti do imponentne, celo absolutne re-ciklaže tistega, kar od nekdanj kroži v naravi in je človeku ekstrapolirano.

Graufove slike so s tega stališča docela ekološke, ustvarjene v naravi in iz naravnih materialov. Kupljen produkt je le akvarelni papir, ostali materiali so rastlinski bio-pigmenti, ustvarjeni iz zelenja Betnavskega parka. Oglje umetnik pripravi iz vrbovih vej, ki rastejo spomladi ob Dravi, barvni pigmenti so narejeni iz prsti, iz trav, kopriv, regrata, vijolic, različnih cvetlic in gozdnih sadežev, pa tudi plodov, kot so recimo robide in jagode – vse najdemo seveda v Betnavskem parku. Drevesa, kot so tulipanovec, platana, lipa, hrast ali gaber, služijo za lubje, s katerim premaže papir, da bi nato z domačim ogljem in iz različnih ostankov rastlin ustvaril naravne pigmente, s katerimi slika. Očividci, ali, kakor pravi umetnik sam, so-avtorji del, so tudi polži, mravlje, deževniki, mrčes, pajki, ki ga spremljajo ob ustvarjalnem procesu, včasih pa tudi preplezajo sliko ter pustijo sled.

Stojan Grauf pri svojem umetniškem delu ohranja izvornost tudi s tem, da se vrača v preteklost. Ko se namreč loti celotnega (in dolgotrajnega) procesa priprave pigmentov, se dotika tradicije klasičnega slikarstva, ki si avtorstva ni pustilo vzeti niti pri pripravi in mešanju barv, da ne govorimo o opuščanju ateljejske prakse ter krepitvi rousseaujevskega vračanja k naravi. Gre za holistično umetniško sporočilo celovitega likovnega opusa Stojana Graufa, s katerim izrazi in izkaže ne le spoštovanje do narave, temveč predvsem izrazito brezpogojno ljubezen do nje.

À votre service, monde. Love, Stojan.

— Nina Jeza

Stojan Grauf, diplomant slikarstva na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani, je prepoznaven mariborski umetnik. Poznamo ga kot mojstra risbe, prvinske vrline katerekoli umetnine. Stojan Grauf je slikar srednje generacije in je tesno povezan z Mariborom, kjer živi in ustvarja. Eden temeljnih vzgibov umetnikove osebne inspiracije je prvinskost narave in naravnih materialov. Od leta 1987 ima status kulturnega ustvarjalca. Deluje na različnih področjih: slikarstva, restavratorstva, zidnih poslikav, grafičnega oblikovanja, pa tudi projektiranja oblikovnih zasnov notranjih in zunanjih prostorov. Imel je številne samostojne ter skupinske razstave doma in v tujini; in je prejemnik več nagrad.

Asja Grauf je akademska glasbenica, flavtistka. Igra v različnih glasbenih zasedbah ter zasedbah elektroakustičnih in improviziranih glasbenih žanrov. Sodelovala je pri nastajanju glasbe za lutkovne predstave, pravljичno-pripovedovalske performanse, slikarske razstave. Ukvarja se tudi s pedagoškim delom: poučuje flavto na glasbenih šolah ter pripravlja delavnice za mlade, kjer povezuje glasbo z drugimi izraznimi vsebinami, kot sta ples in likovna umetnost.

Stojan Grauf, Očividci

Kuratorica razstave Nina Jeza

Otvoritev razstave:

petek, 15. septembra 2017, ob 20. uri,
z nastopom akademske glasbenice Asje Grauf

Razstava je na ogled do 7. oktobra 2017.

KiBela / MMC KIBLA, Ulica kneza Koclja 9, Maribor

ponedeljek–petek: 9:00–22:00 / sobota: 16:00–22:00

KIBLA

KID KIBLA sofinancirajo Ministrstvo za kulturo RS in Mestna občina Maribor, projekt RISK CHANGE (2016–2020) sofinancira program Ustvarjalna Evropa Evropske Unije.

KID KIBLA je članica M3C (Mreže multimedijskih centrov Slovenije); mednarodne platforme X-OP Izmensjava operaterjev in producentov; in Mreže centrov raziskovalnih umetnosti (McRU).